

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Χριστιανική Γραμματεία Ι

Ενότητα 1-Α10: Αιρετικοί του 2^{ου} και 3^{ου} αιώνα
και Αντίδραση κατά των αιρέσεων

Αναστάσιος Γ. Μαράς, Δρ Θ.
Πρόγραμμα Ιερατικών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

- Να καταγράψει τις στάσεις και τις απόψεις των Αιρετικών του 2ου και 3ου αιώνα και τις αντιδράσεις κατά αυτών.

Περιεχόμενα ενότητας 1/3

- Εβιωνίτες.
- Πρώιμοι Μοναρχιανοί.
- Υιοθετιστές και Πατροπασχίτες.
- Τροπικοί Μοναρχιανοί.
- Δυναμικοί Μοναρχιανοί.
- Μοντανισμός.

Περιεχόμενα ενότητας 2/3

- Αιρετικές ομάδες.
- Αΐρεσις.
- Πρώτη Αντίδραση: Κανόνας Κ. Διαθήκης.
- Αντίδραση κατά των αιρέσεων.
- Ειρηναίος Λυώνος (140-202).
- Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως.

Περιεχόμενα ενότητας 3/3

- Επίδειξις του αποστολικού κηρύγματος.
- Θεολογία Ειρηναίου Λυώνος.
- Ιππόλυτος Ρώμης.

Εβιωνίτες

- Ο Ιησούς ήταν υιός Θεού μέχρι την βάπτισή του μόνο ηθικά, με την τήρηση του Νόμου. Μετά έγινε Μεσσίας, επειδή κατήλθε σ' αυτόν ο Χριστός, ως δύναμη (δημιούργημα) → τεχνητή (διαλυτή) ένωση Χριστού με Ιησού → προφήτης όχι λυτρωτής.
- Απέρριπταν: Αποστολικότητα Παύλου.
- Αποδέχονταν: Περιτομή και την αργία του Σαββάτου μαζί με την Κυριακή.
- Ελκεσαΐτες :Γνωστικοί Εβιωνίτες.
- Απέρριπταν μέρος του Νόμου.
- Χριστός: σαρκώθηκε στον Αδάμ και τον Ιησού.

Πρώιμοι Μοναρχιανοί

- Δέχονταν μια απόλυτη μονοθεΐα , δεν μιλούσαν ποτέ για Τριάδα.
- **Σίμων ο Μάγος** (περίπου 200): δίδασκε ότι εμφανίσθηκε ως Πατήρ στη Σαμάρεια, Υιός στην Ιουδαία, Άγιο Πνεύμα στα Έθνη.
- **Νοητός**: δίδασκε στη Ρώμη την αντιθετική θεώρηση Θεού, αόρατος και ορατός, αγέννητος και γεννητός, Πατέρας και Υιός συγχρόνως.
- **Πραξέας**: ταύτιζε τα Πατέρα και Υιό, αλλά ο Υιός είναι ο Πατήρ με την προσθήκη ανθρώπινου σώματος.
- Δεν δεχόταν το Άγιο Πνεύμα ως ιδιαίτερη υπόσταση.

Υιοθετιστές και Πατροπασχίτες

- Ο Θεός είναι μονάδα, υπερτονίζεται ο Πατέρας και αρνούνται την φυσική θεότητα του Υιού.
- Ο Ιησούς απλός άνθρωπος, ο οποίος έγινε Θεός με υιοθεσία εξαιτίας της μεγάλης προσωπικής αξίας του.

Τροπικοί Μοναρχιανοί

- **Σαβέλλιος** 3^{ος} αι. Ρώμη: η θεία ουσία = η αριστοτελική «πρώτη ουσία», όπως αυτή φέρεται από μια συγκεκριμένη υπόσταση.
- Ένα μόνο θείο ον, ένα θείο πρόσωπο, μια θεια υπόσταση.
- Τριπλή αποκάλυψη της ενιαίας θεότητας σε τρία πρόσωπα.
- Πρόσωπο = τρόπος αποκάλυψης.
- Σαν το κλασικό προσωπείο των ηθοποιών.
- Υπερτόνιζαν την θεότητα του Χριστού ταυτίζοντάς τον με τον Πατέρα.

Δυναμικοί Μοναρχιανοί

- Αρνούνται τη θεότητα του Χριστού, ο οποίος ήταν απλός άνθρωπος που έγινε θεός εξαιτίας της μεγάλης προσωπικής αξίας του.
- **Παύλος Σαμοσατέας**, Αρχιεπίσκοπος Αντιοχείας (μέσα 3^{ου} αι.).
- Λόγος και Πνεύμα δεν είναι πρόσωπα αλλά απρό-σωπες δυνάμεις του Θεού. Μια δύναμη και τα δυο.
- Χριστός (άνθρωπος) = Λόγος (θεία δύναμη).
- Χριστός = άνθρωπος που έλαβε τη θεία δύναμη (πιο πλούσια από τους Προφήτες) κατά το βάπτισμα. Γι' αυτό το θείο ήρθε σε συνάφεια με το ανθρώπινο.

Μοντανισμός 1/2

- Το 156 εμφανίζεται στη Φρυγία ο **Μοντανός**.
- Ο Πατήρ αποκάλυψε τον εαυτό του στο Χριστό και τώρα στον Παράκλητο.
- Δίδασκε: ἐγώ εἶμι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Παράκλητος = μέσω αυτού μιλούν τα τρία πρόσωπα.
- Φορέας αναγγελίας της αποκάλυψης και της τελικής κρίσης.

Μοντανισμός 2/2

- Αυστηρότητα βίου με 3 βαριά ασυγχώρητα αμαρτήματα: αποστασία, μοιχεία, φόνος.
- Απαγόρευση γάμου.
- Ζήλος για το μαρτύριο, αυστηρότητα ηθών.
- Έμφαση στην προφητεία, γρήγορη έλευση Κυρίου.

Αιρετικές ομάδες

- Κύκλοι αυστηρών, Μοντανιστών, εγκρατιτών ή εγκρατευτών δημιουργούν σχίσματα σε Ρώμη και Καρχηδόνα.
- Από αυτούς ο μοναχικός βίος;

Αΐρεσις

- Εκλογή, προτίμηση ορισμένου συστήματος, φιλοσοφικού ή θρησκευτικού.
- Αΐρεση – Σχολή.
- Αιρέσεις: οι ομάδες, οι οποίες παραμένουν χριστιανικές, διαφέρουν σε βασικά ζητήματα πίστης.
- Σήμερα: παρεκκλίσεις από τον ορθό δρόμο, αλλά διατήρηση των κύριων χαρακτηριστικών του Χριστιανισμού.
- Συστήματα που δεν διατηρούν τα κύρια γνωρίσματα του Χριστιανισμού δεν είναι αιρέσεις, αλλά θρησκευάματα, π.χ. Γνωστικισμός.

Πρώτη Αντίδραση: Κανόνας Κ. Διαθήκης

- Π. Διαθήκη: Για τους **Ιουδαίους** η Σύνοδος Ιάμνειας 90 μ.Χ.
- 140-145 μ.Χ. ο αιρετικός **Μαρκίων** πρώτος συγκροτεί κανόνα
- **Κανόνας του Muratori**: λατινική μετάφραση κάποιου ελληνικού καταλόγου, τον οποίο οι ερευνητές χρονολογούν από το 150 έως το 230 μ.Χ., με επικρατέστερη χρονολογία μεταξύ 190-200 μ.Χ.
- Ο **Μ. Αθανάσιος** το 367 μ.Χ. στην 39^η Εορταστική Επιστολή χρησιμοποιεί τον όρο «Κανών» και αναφέρει ως κανονικά τα 27 βιβλία της Κ. Διαθήκης.
- Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (692 μ.Χ.) δυο Κανόνες, μια με το βιβλίο της **Αποκάλυψης** και μια χωρίς αυτό. Μετά το 12^ο αιώνα σταματούν οι συζητήσεις .
- Δύση:οι αμφισβητήσεις για την **Προς Εβραίους** επιστολή ξεπεράστηκαν σύντομα και η οριστικοποίηση του Κανόνα με τη σημερινή μορφή του οριστικοποιήθηκε στις Συνόδους της Ιππώνας (393 μ.Χ.) και της Καρθαγένης (397 μ.Χ.)

Αντίδραση κατά των αιρέσεων 1/2

- Δεύτερη αντίδραση κατά των αιρέσεων 2^{ου}-3^{ου} αιώνα: **Αποστολική διαδοχή.**
- Η αλήθεια, συνολικά, μεταδίδεται από τους Αποστόλους στους διαδόχους τους.
- Επισκοπικοί κατάλογοι.
- Τρίτη αντίδραση κατά των αιρέσεων: λατρεία.
- Ανάγνωση μόνο των κανονικών βιβλίων.

Αντίδραση κατά των αιρέσεων 2/2

- Κήρυγμα μόνο από κληρικούς.
- Χρήση καθορισμένων ύμνων.
- Ομολογία πίστης (σύντομη διατύπωση πίστης).
- συμβολικά σημεία (ιχθύς, κ.ά.).
- Τοπικά σύμβολα πίστης, αρχικά βαπτισματικά.

Ειρηναίος Λυώνος (140-202)

- Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 140 και μαθήτευσε κοντά στον Πολύκαρπο Σμύρνης.
- Πρεσβύτερος στη Λυών κατά το διωγμό του 177.
- Μετέφερε επιστολή στη Ρώμη όταν έλαβε χώρα το μαρτύριο του Ποθεινού επισκόπου Λυώνος.
- Καταπολεμεί τις αιρέσεις.
- Προσπαθεί για τη διευθέτηση του εορτασμού του Πάσχα.
- Μαρτύρησε στο διωγμό του Σεπτίμιου Σεβήρου.

Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως

- Σώζεται σε ελληνικά και λατινικά.
- Συστηματικότερο και πιο ολοκληρωμένο από τα έργα της αντιαιρετικής γραμματείας στα οποία βασίστηκε.
- 1^ο βιβλίο: το σύστημα των ουαλεντίνων, αναδρομή στους αιρετικούς από το Σίμωνα Μάγο ως τον 3^ο αιώνα.
- 2^ο βιβλίο: ανασκευή των αιρετικών απόψεων,
- 3^ο – 5^ο βιβλίο: πλήρης έκθεση της χριστιανικής πίστης.

Επίδειξις του αποστολικού κηρύγματος

- Σώζεται μόνο σε αρμενική μετάφραση.
- Επιτομή της χριστιανικής διδασκαλίας.
- Το πρώτο δογματικό εγχειρίδιο.

Θεολογία Ειρηναίου Λυώνος 1/4

- Γνήσια πίστη: Κανόνας της πίστης, εγγυητής του η αυθεντία της Εκκλησίας ≠ γνώσις Γνωστικών.
- Φανερός κανόνας, συνοψίζεται στο σύμβολο της πίστης (ποικίλες μορφές στο έργο του).
- Κανόνας αλήθειας: δόθηκε από τον Κύριο στους μαθητές του φανερά.
- Γραπτή (Π.&Κ. Διαθήκη) και άγραφη παράδοση, ισόκυρες.
- Τονισμός της αξίας των Ευαγγελίων: Ένα πνεύμα στο τετράμορφο ευαγγέλιο, 4 σημεία ορίζοντα, τετραπρόσωπα Χερουβίμ=εικόνες της εξουσίας του Χριστού.
- Λέων (Ιωάννης) ηγεμονικόν-Μόσχος (Λουκάς) ιερατικόν-άνθρωπος (Ματθαίος) ενανθρώπιση-αετός (Μάρκος) πνοή πνεύματος στην Εκκλησία.

Θεολογία Ειρηναίου Λυώνος 2/4

- Το κήρυγμα της αλήθειας για όλους, όπως ο ήλιος φωτίζει όλο τον κόσμο.
- Εκκλησία: μία και καθολική, όλες οι κοινότητες που ίδρυσαν οι Απόστολοι, φυλάσσει τις παραδοθείσες αλήθειες μαζί και το επισκοπικό αξίωμα.
- Εκκλησία: μέλη (κληρικοί - λαϊκοί, αλήθεια και Πνεύμα Θεού).
- Διερεύνηση προβλήματος του Θεού δύσκολη και περιττή.
- Ισχυρισμοί Γνωστικών απορριπτέοι \neq παράδοση.
- Ενιαίο του Θεού (τριαδικά πρόσωπα χωρίς ουσιώδη χωρισμό). Ο υποστατικός χωρισμός εμφανίζεται στη ζωή της Εκκλησίας (Λόγος-Πνεύμα: χέρια Θεού).

Θεολογία Ειρηναίου Λυώνος 3/4

- Άνθρωπος=σώμα+ψυχή+Πνεύμα (υπό προϋποθέσεις).
- Πνεύμα δίνεται σε όσους θέτουν τον εαυτό τους στην επίδραση του Αγίου Πνεύματος.
- Η Θ. χάρη χορηγεί ζωή στην ψυχή προσωρινά, το Πνεύμα αιώνια.
- Αγώνας → τελειότητα, ομοίωση Θεού.

Θεολογία Ειρηναίου Λυώνος 4/4

- 1^{ος} άνθρωπος: ικανότητα τελείωσης, παρεκτροπή, αστοχία → χωρισμός από το Θεό = θάνατος.
- 1^η γέννηση-θάνατος, οικονομία νέας 2^{ης} γέννησης-ζωή.
- «Ανακεφαλαίωση» στο πρόσωπο του Χριστού.
- Καρποί ανακεφαλέωσης προσλαμβάνονται με Πίστη & μυστήρια → τελείωση (θέα Θεού, μέθεξι Θεού, θέωση).

Ιππόλυτος Ρώμης 1/6

- 217 ανακηρύχθηκε επίσκοπος Ρώμης ενώ κανονικός επίσκοπος ήταν ο Κάλλιστος (ευρύ πνεύμα).
- Γι' αυτό αγνοήθηκε από τη ρωμαϊκή παράδοση, αλλά και επειδή έγραψε στα ελληνικά.
- Μαθητής του Ειρηναίου, φιλόσοφος με τον τρίβωνα
- Εργάσθηκε κατά των Μοναρχιανών.
- Ο Πάπας Ζεφυρίνος μετριοπαθής όπως και ο Κάλλιστος δεν θέλησαν να συγκρουσθούν με τους Μοναρχιανούς
- Ιδιαίτερα αυστηρός & συντηρητικός, όπως οι Μοντανιστές.

Ιππόλυτος Ρώμης 2/6

- Διωγμός Μαξιμίνου Θρακός (236): εξόριστος στη Σαρδική με τον Πάπα Ποντιανό, θάνατος αμφότερων.
- Μετά το 251 οι οπαδοί του Ιππόλυτου γίνονται Νοβατιανοί.
- Η εκλατινισμένη Δυτική Εκκλησία δεν ήθελε να διατηρήσει τα κείμενα ενός σχισματικού που έγραφε στα ελληνικά.
- Η Ανατολική Εκκλησία δεν γνώριζε ιδιαίτερα τα έργα του Ιππόλυτου, αλλά μεταφράσθηκαν σε αρχαίες ανατολικές γλώσσες και τελευταία ανακαλύφθηκαν.
- Έργα: Χαρακτήρα ομιλίας ή διδαχής, καθαρή γλώσσα.
- Ήταν φιλόσοφος και τα γραπτά του ήταν προϊόν της διδασκαλίας του, αλλά χωρίς ακαδημαϊκό χαρακτήρα.

Ιππόλυτος Ρώμης 3/6

- Η κοινότητά του ήταν περιορισμένη και είχε χαρακτήρα σχολής.
- Καλή γνώση Γραφής, εκκλησιαστικής παράδοσης και κλασικής λογοτεχνίας.
- Κατά πασών των αιρέσεων έλεγχος, 10 βιβλία: κάθε αίρεση έχει το πρότυπό της στην φιλοσοφία και την ειδωλολατρία.
- Σε 4 βιβλία, τα Φιλοσοφούμενα, περιγράφει όλα τα γνωστά φιλοσοφικά συστήματα, την εθνική λατρεία, τη μαγεία και την αστρολογία. Λείπουν: 2^ο & 3^ο βιβλίο.
- Σε 4 βιβλία: παρουσίαση και ανασκευή 30 αιρέσεων.
- 9^ο βιβλίο: οι αγώνες του κατά Μοναρχιανών και κατά Κάλλιστου, τον οποίο θεωρεί μοναρχιανό.

Ιππόλυτος Ρώμης 4/6

- 1ο βιβλίο: σύντομη έκθεση της ορθής πίστης.
- Λόγος: ενδιάθετος (στη σκέψη Πατέρα) προφορικός (πηδά από τον Πατέρα προ της δημιουργίας), κειμ.
- Υποταγή στον Πατέρα και υποβάθμιση Λόγου, διθεΐα.
- Υπόμνημα στον Δανιήλ: το αρχαιότερο πλήρες υπόμνημα.

Ιππόλυτος Ρώμης 5/6

- Περί Χριστού και Αντιχρίστου Ερμηνεία 4 βασιλείων.
- Λέαινα (Βαβυλώνα), άρκτος (Περσία), λεοπάρδαλη (Έλληνες) και κερασφόρο θηρίο (Ρωμαϊκή αυτοκρατορία) = 4^ο βασίλειο Δανιήλ (Αποκάλυψη), τέλος των δεινών.
- Αντίχριστος: του ομοιάζει αλλά είναι ψευδής Χριστός.
- Ηλίας: πρόδρομος στη 2^α Παρουσία.

Ιππόλυτος Ρώμης 6/6

- Χρονικό: Χριστοκεντρική ιστορία του κόσμου ως το 234.
- 1 ημέρα δημιουργίας = 1000 χρόνια → 6 ημ. = 6000 χρ.
- Ως τη γέννηση του Χριστού 5.500 → 500 για το τέλος του κόσμου (Ιούλιος Αφρικανός: υπολογισμός προς συντέλεια).
- Κεφάλαια: Διαμερισμός & Σταδιασμός: μέτρηση των ακτών της Μεσογείου.
- Αποστολική παράδοση: κοπτικά, κ.ά. χειροτον. επισκόπου, πρεσβυτέρου, διακόνου, αναφορά, ευχαριστιακή ευχή.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ